

A Monarchia hadereje a háború kezdetén

1914 júliusában az Osztrák–Magyar Monarchia kiterjedése (676 443 km²), lélekszáma (51,4 millió) és politikai súlya alapján a korabeli Európa egyik vezető nagyhatalma volt. A történelmi Magyarországnak területe (325 400 km²), népessége (21 millió), valamint a Monarchia közös költségeiből ráeső arány, a kvóta (1914-ben 36,4 százalék) alapján a birodalmon és a haderőn belül jelentős súlya volt. **Balla Tibor** írása a dualista állam haderejével ismerteti meg az olvasót

A MONARCHIA FEGYVERES ereje az 1867-es kiegyezés óta az általános hadkötelezettség elvén épült fel és két haderőnemet foglalt magában. Az 1868-ban elfogadott véderőtörvényt (mely a birodalom hadügyeit alapjaiban 1918-ig meghatározta) 1889-ben, majd 1912-ben újabbak követték. A szárazföldi haderő két fő részre oszlott. Gerincét a császári és királyi, avagy a közös hadsereg alkotta, amely a birodalom egész területéről egészült ki, vezényleti és szolgálati nyelve német volt, a közös hadügyminiszter alárendeltségébe tartozott, katonai ügyeit főparancsnok irányította. Békeidőben keretrendszerben létezett, külső és belső ellenség ellen bármikor rendelkezésre állt, mozgósítás és feltöltés után azonnal bevethették, benne minden fegyver-

és csapatnem képviselve volt. Egy háború megvívására első-sorban ez a hadsereg volt hivatva. A birodalom és a dualista állam egységes jellegének egyik szimbóluma lett, a dinasztiahoz feltétlenül hű tisztikara volt és egyfajta nemzetekfelettséget képviselt. Fenntartásához Magyarország népessége arányában járult hozzá, 1914-ben jelesül 70 ezer újonccal. A közös hadsereg nemzetiségi összetétele nagyjából megegyezett a Monarchia népességének illetően megoszlásával: 1910-ben 100 katonából 25 német, 23 magyar, 13 cseh, 8 lengyel, 8 rutén, 9 szerb és horvát, 7 román, 4 szlovák és morva, 2 szlovén és 1 olasz volt. A hivatásos tisztikarban a németek aránya több mint 70, a tartalékos tisztek esetében 60 százalék volt. Alakulatainak többségénél általában 3–5 különféle nemzetiség szolgált együtt 1912 óta két évig.

Ferenc József és vezérkara
hadgyakorlaton 1908-ban.
Az uralkodó mögött Frigyes
főherceg és Ferenc
Ferdinánd trónörökös

A közös hadsereg kiegészítése céljából a birodalmat 112 kerületre osztották, ebből 47 esett Magyarországra. Minden kerület egy gyalogezredet állított ki.

Az 1868-ban megalakult, magyar (illetve a horvát egységeknel horvát) vezényleti és szolgálati nyelvű magyar királyi honvédség, valamint az utánpótlását a birodalom Lajtán túli feléből nyerő, németül vezényelt császári-királyi Landwehr csak kiegészítő szerepet kapott, azok alkották a haderő második vonalát. Mindkettő élén honvéd főparancsnok állt, hivatalos ügyeiket a két honvédelmi miniszter intézte. Békében csak keretek képezték csapataikat, háborúban a közös hadsereg támogatására és honvédelemre alkalmazhatták azokat. A haderő egységes voltát is biztosította, hogy a honvédség és a hadsereg ugyanazon fegyvernemének szabályzatai, jelvényei, rendfokozati jelzései, fegyverzete és felszerelése megegyezett. A különbség a német, illetve a magyar és horvát szolgálati nyelvben, a ruházatban és az eskü szövegében volt. Az osztrák honvédségben viszont még a vezényleti nyelv és az eskü szövege is azonos volt a közös hadseregével. A magyar és az osztrák honvédek szintén két évet szolgáltak ténylegesen. A csak gyalogos és lovas alakulatokból álló két honvédség fejlesztése a századforduló után lódult meg, 1908-ban mindkettőt ellátták géppuskás osztagokkal, 1908-ban a Landwehr, 1913-ban pedig a honvéd tüzérséget is felállították. Az első világháborút közvetlenül megelőző időszakra a két honvédség előrerukkolt és bekerült a haderő első vonalába. A magyar királyi honvédség 1914-ben 25 ezer újoncot kapott Magyarország területéről. Az évente tartott sorozáson csak minden negye-

A hivatásos tisztikarban a németek aránya több mint hetven, a tartalékos tisztek esetében hatvan százalék volt

dik-ötödik magyar újonc került a honvédséghez, a többiek pedig a közös hadsereghez. A honvéd kiegészítő kerületek területileg 1912-ig elkülönültek a közös hadseregtől, azután pedig egybeestek azokkal.

A birodalom két felének honvédsége nagyjából azonos erőt képviselt, bár a Landwehr létszáma az osztrák tartományok nagyobb lélekszáma miatt magasabb volt, és egyes területeken (a hegyi ezredek és tüzérség) a fejlesztések során is elsőbbséget élvezett. A magyar királyi honvédség – amely nemzeti katonaságnak számított – viszont státuszában, szervezetében, külsőségeiben nagyobb önállóságot élvezett osztrák megfelelőjénél.

A harmadik vonalat 1914-ben, a haderő mobilizálásakor létrejövő magyar királyi népfelkelés, illetőleg a birodalom osztrák felében a császári-királyi Landsturm alkotta, ahová 42 éves koráig minden hadköteles férfi tartozott. A népfelkelés külön főparancsnoksággal vagy vezérkarral nem rendelkezett. A mozgósítás során a népfelkelő gyalogság ezredeket és dandárokat, a lovasság osztályokat alakított.

A másik haderőnemet alkotó, német vezényleti és szolgálati nyelvű, három bázison (Pola, Sebenico, Cattaro) állomásozó, 1913-ban 20 ezer fős létszámú császári és királyi haditengerészeti flotta még a rivális olasznál is gyengébbnek számított, nagyobb

Frigyes főherceg,
a hadsereg főpa-
rancsnoka 1914
és 1916 között

támadó hadműveletek végrehajtására alig volt képes, csupán a birodalom 2100 kilométer kiterjedésű adriai partvédelmének hathatós védelmére szorítkozhatott.

Az uralkodó – mint legfelsőbb hadúr – joga volt a birodalom fegyveres erejének vezénylete, a katonai döntések a kezében összpontosultak. A közös hadügyek egységes irányításáról (mindez Bécsből történt) a közös hadügyminiszter, a hadsereg főfelügyelője, az uralkodó katonai irodájának főnöke, a vezérkar főnöke, továbbá az egységes tábornoki kar gondoskodott. Az egyes fegyvernemek, szolgálati ágak irányítását főszemlézők végezték.

A haderő szervezete, fegyvernemei és létszáma

1914 júliusában a birodalom haderejének hétnyolcad része a közös hadseregben összpontosult, amelynek békelétszáma összesen 450 ezer tiszt és katona tartozott. Hadiállományát

A közös hadügyminisztérium épülete Bécsben

JOBBRA: A Monarchia hadserege számára készített láncfalas szállító jármű

LENT: Egy étterembe telepített híradós egység

hadsereg kötelékében megtalálható 33 gyaloghadosztály közül 12, a 9 lovashadosztályból 4 rekrutálódott Magyarországról. Összesen 47 gyalogezred (a 102 létező közül) és 8 tábori vadászászlóalj (29 közül), 16 huszár- és 2 ulánusezred (11 közül), 18 tábori ágyúezred (42 közül), 6 tábori tarackos ezred (14 közül), 4 lovas tüzérosztály (9 közül), 6 nehéz tábori tarackos osztály (14 közül), 5 hegyi tüzérezred (10 közül), 2 vartüzérezred (6 közül), 3 önálló vartüzérezszozlóalj (10 közül), 6 árkászászlóalj (14 közül), 3 utászászlóalj (9 közül), 6 vonatosztály, 8 egészségügyi osztag nyerte kiegészítését a történelmi Magyarország területéről. A felsoroltakon kívül a vasúti és a táviróezredhez, a légjáró és a gépkocsizó csapatokhoz szintén osztottak be magyar legénységet.

A lovasságnál aránytalanul sok magyar (az összes ott szolgáló katona több mint egyharmada) teljesített szolgálatot, továbbá nagymértékben felülreprezentáltak (szintén egyharmados arány) voltak a vonatszolgálatnál. A magyar katonák legkevesebben a tábori vadászoknál (7 százalék) és a vartüzérségnél (14 százalék) szolgáltak.

Tisztán magyar legénységű alakulatok alig voltak: pl. az ország területéről kiegészült 47 közös gyalogezredből csak 7, a 16 huszárezredből csupán 9, a 32 honvéd gyalogezredből 11, a 10 honvéd huszárezredből 3 rendelkezett színmagyar legénységgel. A tüzer-, műszaki és vonatalakulatoknál (trén) csak elvétve léteztek túlnyomóan magyar állományú formációk.

A magyar királyi honvédség békeállománya alig haladta meg a 30 ezer embert, hadiállományát 200 ezer fő képezte. Kötelékébe 32 gyalogezred, 10 huszárezred, 8 tábori ágyúezred, egy lovas tüzérosztály tartozott, amelyeket 8 gyalog- és 2 lovashadosztályba, valamint 8 tüzérdandárba vontak össze. A honvédségnél a legmagasabb szervezeti egységek a hadműveletek végrehajtására önállóan is alkalmas hadosztályok voltak, amelyeket a hadra kelt tábori hadsereg hadtesteinek kötelékébe osztottak be, bevetésükre a közös hadseregbeli vagy Landwehr csapattestekkel együtt került sor, elvétve a szövetséges német hadsereg alárendeltségében.

Az osztrák Landwehr 8 gyaloghadosztállyal (37 gyalogezred és 3 tiroli lövészezred), lovassága 6 ulánusezreddel, egy tiroli és egy dalmát országos lovas lövészosztállyal, valamint 8 tábori ágyús és 8 tarackos osztállyal rendelkezett.

Az egész szárazföldi haderő 49 gyalog- és 10 lovashadosztállyal, 14 tábori és 3 hegyi tüzérdandár-parancsnoksággal, 5 vartüzérdandárral rendelkezett a mobilizálás előtt.

1,8 millió ember alkotta, ennek mintegy 30 százalékát Magyarország állította ki.

A Monarchia területén a császári és királyi hadsereget 16 hadtestbe szervezték (azok közül 8 Ausztriából, 6 Magyarországról, 2 Bosznia-Hercegovinából egészült ki). A közös

Általában két ezred képezett egy dandárt, amelynek parancsnoka rendszerint ezredes vagy vezérőrnagy volt, két dandár pedig egy gyalog-, illetve lovashadosztályt, melyek élén altábornagy állt.

A mozgósítás előtt csak kereteiben létezõ, majd azután 15 ezer gyalogost számláló közös gyaloghadosztály 8–10 géppuskás osztaggal, 2–3 lovas századdal (450 fő) és hadosztály tüzérséggel (48 löveg) rendelkezett. A 3800 lovassal bíró császári és királyi lovashadosztály 1–2 lovas géppuskás osztaggal (4–8 gépfegyver), egy 12 löveges lovas tüzérosztállyal, 6600 lóval indult harcba. Ausztriában békében egy hadtest két közös hadseregbeli és egy Landwehr gyaloghadosztályt, Magyarországon csak két gyaloghadosztályt, valamint más fegyvernemhez tartozó csapattesteket (tüzérség, mûszakiak, hadtáp, egészségügyiek) foglalt magában, ide értve a háború esetén létrehozandó menetalakulatokat is. A hadtest élén gyalogsági, lovassági tábornok, tábornaszernagy állott, aki egyidejûleg vezénylõ tábornoki tisztséget is betöltött a hadtestparancsnokság székhelyéül szolgáló békehelyõrségben.

Az újoncok száma és a haderõre fordított kiadások

Ausztria–Magyarország békeidõben kiképzett fegyvereseinek számát, hadicélokra fordított kiadásait tekintve alulmaradt fõbb elsõ világháborús ellenfeleivel szemben. E lemaradás elsõsorban a birodalom gazdasági lehetõségeinek korlátozott voltából eredt.

A békeállomány a Monarchia össznépszségének arányában 1911-ben 0,7 százalék (400 ezer fõ), ez a megoszlás Németországban 1 százalék (600 ezer fõ), Oroszországban 0,9 százalék (1,1 millió fõ) volt.

A birodalom az európai nagyhatalmak közül a legkevesebbet költötte védelmi kiadásokra, 1914-ben 182 millió dollárt fordított haderejére, ugyanakkor Németország 442 milliót, Oroszország 441 milliót. Az egy fõre jutó hadikiadások Ausztria–Magyarországon 3,5 dollárt tettek ki, míg Németországban 7, Oroszországban 3 dollár esett a hadiköltségekbõl minden lakosra.

A közös hadsereg fenntartási költségei 1913-ban 910 millió koronára rûgtak, ehhez a magyar államháztartás 250 millióval járult hozzá. A honvédségre fordított kiadások 111 millió koronát tettek ki. Az osztrák–magyar hadsereg költségvetését, a rendelkezésre bocsátott pénz felhasználását a két országgyûlés a delegációkon keresztül ellenõrizte.

Frontra induló szanitécek

Az egy lakosra számított katonai kiadások a korabeli európai országok közül Magyarországon voltak a legkisebbek. Ez annak köszönhető, hogy a hadsereg fenntartásának költségeit kétharmad részben a Monarchia másik fele fedezte.

A fegyveres erõ fejlesztése és alkalmazási elvei

Az 1867 és 1914 közötti idõszakban a Monarchia hadereje csupán néhány rövid hadjáratban vett részt. 1869-ben

a cattarói öböl környékén kitört lázadás leverésére, 1878-ban Bosznia és Hercegovina katonai megszállására, 1882-ben a Hercegovinában, Dél-Boszniában és Dél-Dalmáciában kirobbant fegyveres felkelés megfékezésére vetették be a közös hadsereget, köztük jelentõs számú magyar alakulatot. Az 1878-as okkupációban a magyar királyi honvédség néhány zászlóalját is alkalmazták. A dualista állam hadseregének 1882 után a

Ausztria–Magyarország békeidõben kiképzett fegyvereseinek számát, hadicélokra fordított kiadásait tekintve alulmaradt fõbb elsõ világháborús ellenfeleivel szemben

világháború kitöréséig már nem volt alkalma hadmûveletekben részt venni. A birodalomnak gyarmatok híján nem kellett másik kontinensen csapatokat állomásoztatnia. Ennek következtében az európai nagyhatalmak közül Ausztria–Magyarország hadereje rendelkezett a legkevesebb harci tapasztalattal 1914-ben. Azok hiányát a békeévekben évente megrendezett és jól bejáratott sémák szerint végrehajtott hadgyakorlatok csak megerõsítették. Igaz, hogy a birodalom képviseltette magát néhány nagyobb, a nagyhatalmak egységes fellépését igénylõ nemzetközi békefenntartó akcióban, 1897–1898-ban a török–görög ellentétékbõl fakadó harcokban 19 hajóval vett részt Kréta szigetének blokádjában, egy 360 fõs tengerészgyalogos százada, majd a 87. közös gyalogezred 2. zászlóalja pedig a szárazföldön rendfenntartó feladatokat hajtott végre. A kínai bokszerfelkelés (1900–1901) leverésében három cirkálóról partra szállított 500 fõs tengerészkülönítménnyel vett részt.

Az 1913 tavaszán a Montenegró és Észak-Albánia partjai elõtti nemzetközi tengeri blokádban a Monarchia hét nagyobb flottaegysége, 1913 májusától 1914 augusztusáig Szkutari és környékének megszállásában elõször egy 300 fõs osztrák–magyar tengerészgyalogos különítmény, majd a 87. közös gyalogezred 4. zászlóalja vett részt.

Franz Conrad von Hötzendorf, a háborúpárti vezérkari fõnök

Tüzérek pihenőben
a galíciai fronton
1915-ben

A Monarchia hadvezetőségének lehetősége nyílt, hogy indirekt módon is megismerje a modern háború jellegzetességeit. A korszak jelentősebb helyi háborúiban önkéntesekkel, hivatalos katonai megfigyelőkkel, illetve katonai attasékkal képviseltette magát. Több magyar származású hivatásos vagy tartalékos tiszt is részt vett ilyen missziókban. Néhány, korábban a közös hadseregben tisztként szolgált magyar önkéntes harcolt a búrok oldalán az 1899–1902 között lezajlott angol–búr háborúban. Csicseric Miksa alezredes az orosz, Dáni Béla százados a japán oldalon készített feljegyzéseket az 1904–1905-ös orosz–japán háborúban. Windischgraetz Lajos herceg, tartalékos főhadnagy a bolgár, Tánzos Gábor alezredes a görög fél hadműveleteinek volt részese az 1912–1913-ban zajlott első Balkán-háborúban.

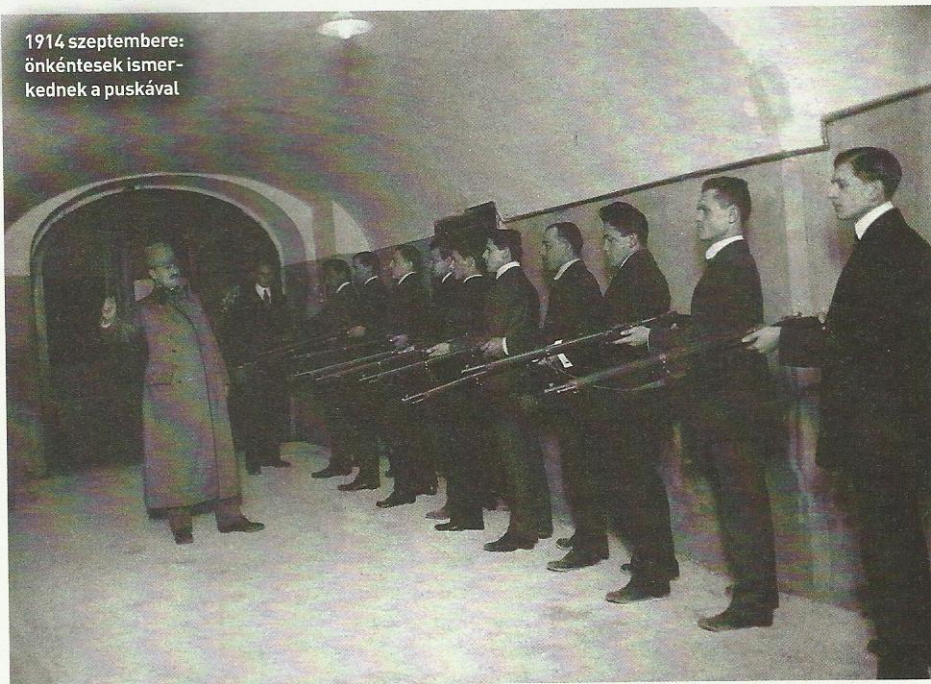
A katonai delegátusok jelentéseiből a vezérkar ismerte a szembenálló felek nagyságát, a bevetett fegyverek hatását, ismeretekkel rendelkezett a hadászati elvek megváltozásáról, az alkalmazott harcászati módokról.

Sajnálatos módon a megfigyelők által gyűjtött harctéri tapasztalatokat, a hadműveletekből levont tanulságokat az osztrák–magyar katonai felső vezetés a haderő fejlesztése során alig (1908–1909-ben jelentős újítás volt, hogy a gyalogságnál bevezették a csukaszürke tábori egyenruhát) vagy egyáltalán nem vette figyelembe. Mindehhez járult a politikusok részéről tapasztalható konzervativizmus, akik nem a jelentőségéhez mérten érték meg a harc-eszközök

Gróf Tisza
István miniszterelnök

1914. szeptembere:
önkéntesek ismerkednek a puskával

keveset gyártottak. A tüzérségi löszerek esetében a hadvezetés a srappel gyártásának adott elsőbbséget, noha a gránátok többféle felhasználást tettek lehetővé. Az 1895 mintájú modern Mannlicher ismétlőfegyverekből csak 800 ezer darab került

A vezérkar ismerte a szembenálló felek nagyságát, a bevetett fegyverek hatását, ismeretekkel rendelkezett az alkalmazott harcászati módokról

hadrendbe a háború kezdetéig, mintegy 1,7 millió darab a szerb és orosz puskáknál gyengébb minőségű 1886–1890 között gyártott vagy elavult egylövetű volt. A Schwarzlose-rendszerű géppuskákból a többi európai hatalom hadseregéhez képest kevesebb, mindössze 1600 támogatta a gyalogság

és a lovasság harcát. A harctéri ellátást biztosító mozgókonyhák közül is kevés állt rendelkezésre. Lemaradt a hadvezetés a repülőgépek fejlesztése terén is, csupán 42 harci és 40 gyakorlógéppel bírt, szemben 500 orosz géppel. A motorizálás terén is komoly hiányosságok mutatkoztak, néhány nehézlőveg motoros vontatóján kívül a birodalom csak 400 tehergépkocsit és néhány páncélgépkocsit, valamint motorkerékpárt tudott hadba állítani.

A fentiek ismeretében kijelenthetjük, hogy 1914 nyarán az osztrák–magyar haderő nem volt felkészülve a háborúra.

A felkészületlenség mellett a haderő alkalmazására vonatkozó hadászati és harcászati, valamint kiképzési alapelvek is tévesnek bizonyultak. A hadseregen belül a fő és csatadöntő fegyvernemnek a gyalogságot tekintették, amely a frontális támadásban látta a siker megszerzésének és a győzelem elérésének egyedüli lehetőségét, csupán a természetes terepakadályok és domborzati formák mögötti ideiglenes, rövid ideig tartó védekezésre számítottak kiképzése során, árokvédelemre egyáltalán nem.

A lovasságot elsősorban hadászati felderítésre és az elleneséges lovasság, gyalogság, valamint tüzérség rohammal történő legyőzésére és üldözésére képezték ki, gyalogosan vívott harcra szinte egyáltalán nem, a tüzérségnek pedig a gyalogság frontális támadását kellett tüzével támogatnia.

Ausztria–Magyarország haderejének relatív gyengesége egyetlen példán keresztül is nyilvánvalóvá válik. A legnagyobb különbség a szövetséges Németország és a háborús ellenfél Oroszország javára a tüzérségi fegyvernem összetevése esetén mutatkozik. A Monarchia 441 tábori és hegyi üteget, összesen pedig 2842 löveget számláló tüzérséggel indult az első világháborúba. Egy gyaloghadosztály 48 löveggel, az átlagosan két hadosztályból álló hadtest összesen 104 löveggel rendelkezett. Ebből 60 darab 76,5 mm-es könnyű tábori ágyú volt.

A német hadsereg lövegeinek száma 9400 volt, a hadosztálynak 72, a hadtestnek 160 löveget rendeltek alá. A hadtest 52 közepes űrméretű, illetve nehéztarackkal rendelkezett.

Oroszországban a hadosztály 48, a hadtest 112 löveget tudott csatasorba állítani, ebből mindössze 16 volt nehéztarack, mivel a gyaloghadosztály csak könnyűágyúkkal volt felszerelve. A cári hadsereg összesen 6800 löveggel rendelkezett.

A mozgósítás után

Az 1914. július végi mozgósítás után a Monarchia hadereje 52 gyalog- és 11 lovashadosztályt számlált, melyeket 16 hadtestbe, azokat pedig hat hadseregbe vonták össze. A 3,2 millió fős szárazföldi haderő egyharmada Magyarország területéről rekrutálódott. A birodalom fegyveres erejét (a behívottak túlnyomó többsége

Osztrák–magyar katonák egy elfoglalt kisvárosban

honvédség 8 gyaloghadosztálya a mozgósításkor 8 népfelkelő gyalogdandárral gyarapodott, továbbá 9 népfelkelő hadtáp-dandárt és 10 önálló hadtápszázalajt is létrehoztak, amelyeket vasútbiztosításra, objektumok védelmére, hadifoglyok őrzésére használtak.

A mobilizálás során a honvéd huszárezreket a budapesti 5. és a debreceni 11. honvéd lovashadosztályba vonták össze, tíz népfelkelő huszárosztályt is létrehoztak.

A honvéd tüzérség nyolc tábori ágyúezrede és lovas tüzérsztálya (a honvéd gyaloghadosztályokhoz, illetőleg a 11. honvéd lovashadosztályhoz beosztva) 9 menetüteget állított fel.

A felkészületlenség mellett a haderő alkalmazására vonatkozó hadászati és harcászati, valamint kiképzési alapelvek is tévesnek bizonyultak

Az osztrák Landwehr ereje 8 népfelkelő gyalogdandárral és menetalakulatokkal növekedett. A közös haditengerészet állománya a mozgósítás után 34 ezer főre nőtt.

Ausztria–Magyarország hadereje csak részben tudott megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket a modern gépi háború, nevezetesen a 20. század őskatasztrófájának tartott első világháború támasztott. Fogyatékoságai, korszerűtlensége, technikai lemaradása, harcászati és kiképzési alapelveinek, továbbá hadászati felvonulási terveinek kudarcra már a Nagy Háború első hónapjában nyilvánvalóvá vált, amikor tevékenységét sem a szerb, sem az orosz fronton nem koronázta a várva várt átütő és gyors siker, sőt épp az ellenkezője történt: a defenzívába szorult császári és királyi fegyveres erő a világégés első másfél hónapja alatt óriási, több mint 600 ezer fős veszteséget szenvedett. ■

A szerző a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténeti Intézet osztályvezetője, a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának oktatója és témavezetője. Kutatási területe az Osztrák–Magyar Monarchia hadtörténete